

DOI 10.31558/2519-2949.2025.4.6

УДК 316.42:355.48(497.6)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2229-0419>

Дубель М. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ БОСНІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз соціально-культурних та інституційних параметрів постконфліктного розвитку Боснії і Герцеговини в умовах міжнародного втручання після підписання Дейтонської мирної угоди. Метою дослідження є виявлення взаємозв'язку між конфігурацією домінуючих форм соціальної солідарності, специфікою політичної культури боснійського суспільства та еволюцією стратегій міжнародної спільноти у процесі миробудівництва й державотворення. Теоретико-методологічну основу становить культурна теорія (grid-group), яка дозволяє інтерпретувати політичну поведінку місцевих еліт і населення, а також інструментарій зовнішніх акторів через призму ієрархічних, фаталістичних, егалітарних та індивідуалістичних моделей соціальної солідарності. Показано, що на ранньому етапі постдейтонського процесу «соціальна карта» Боснії визначалася переважанням ієрархічно-фаталістичних установок, відтворенням етнонаціональної мобілізації та збереженням високої конфліктності, що обмежувало ефективність міжнародно імplementованих політик. Обґрунтовано, що початкові егалітарно-індивідуалістичні підходи міжнародного врегулювання (консенсусні механізми, переговори, економічна обумовленість і логіка «раціонального вибору») виявилися соціально-культурно нежиттєздатними, спричинивши повторювані інституційні провали й перехід до більш жорсткої моделі управління. Встановлено, що запровадження Боннських повноважень означало зміщення ролі Управління Високого представника в бік ієрархічної регулятивно-примусової парадигми та формування практик «контрольованої/охоронної демократії». Зроблено висновок, що, попри досягнення окремих короткострокових результатів у сфері інституційного будівництва та стабілізації управління, міжнародне втручання водночас консервувало залежність політичної системи від зовнішнього контролю, посилювало фаталістичні настанови та не забезпечило глибинної трансформації політичної культури й стало внутрішнього балансування соціокультурного простору.

Ключові слова: Боснія і Герцеговина, повоєнна відбудова, постконфліктне врегулювання, міжнародне втручання, культурна теорія, соціальна солідарність, політична культура, Дейтонська мирна угода.

Постановка проблеми. Післявоєнна відбудова комплексний процес, що включає як фізичну реконструкцію зруйнованої інфраструктури, так і соціокультурну трансформацію, пов'язану з відновленням довіри, переосмисленням національної ідентичності, збереженням або трансформацією колективної пам'яті, інтеграцією вразливих груп та інституціоналізацією політик примирення.

У цьому контексті досвід Боснії та Герцеговини - країни, що пережила один із найжорстокіших етнополітичних конфліктів у Європі кінця ХХ століття є надзвичайно показовим. За останні десятиліття було реалізовано низку міжнародних, урядових та громадських ініціатив, покликаних сприяти соціокультурному зціленню суспільства. Проте, результати цих зусиль є суперечливими, і саме ця неоднозначність робить боснійський кейс цінним для аналізу з перспективи української повоєнної відбудови.

Важливо розпочати аналіз з окреслення культурних відмінностей між трьома основними етнічними групами Боснії і Герцеговини — боснійцями (мусульманами), сербами та хорватами, які, за даними перепису населення 1991 року, становили відповідно близько 44 %, 33 % та 17 % від загальної чисельності населення.

Міжнародні посадовці неодноразово наголошували на намірі залишатися в Боснії і Герцеговині доти, доки не буде подолано глибинні етнічні розбіжності та сформовано інституційно сталу державу. Водночас конституційні домовленості, розроблені на міжнародному рівні, виявилися нефункціональними без постійного зовнішнього втручання, необхідного для подолання системних

інституційних «глухих кутів», закладених у саму архітектуру політичної системи. Міжнародний нагляд за Боснією і Герцеговиною, передбачений Дейтонською мирною угодою 1995 року як тимчасовий (терміном на один рік), фактично трансформувався у режим тривалого зовнішнього управління, що призвело до відкладення реального самоврядування держави на невизначену перспективу.

Фактичні владні повноваження зосередилися не в руках національного уряду, а у міжнародних інституціях під егідою Управління Високого представника, наділеного широкими повноваженнями з політичного арбітражу та управлінського втручання. У подальшому частину цих функцій було інституційно переорієнтовано на структури Європейського Союзу. У результаті міжнародні актори дедалі активніше залучалися до мікроуправління боснійським суспільством в умовах слабкості та фрагментованості місцевих інституцій, що істотно обмежувало їхню здатність до самостійного формування та реалізації публічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, що присвячували дослідження закордонному досвіду повоєнної відбудови Боснії можна назвати А. Поплюйко [1], Г. Дугінець, О. Яценко, В. Панченко [2], С. Шульц, О. Луцків, Е. Шульц [3]. А. Поплюйко зазначав недоліки повоєнної відбудови Боснії, акцентуючи увагу на неефективному впровадженні коштів. С. Шульц, О. Луцків, Е. Шульц зазначали, навпаки, про достатньо грамотну економічну політику відбудови Боснії. Проте, саме з точки зору політичної культури повоєнної відбудови Боснії тематика залишається недостатньо висвітленою.

Мета статті – визначити особливості соціокультурних аспектів повоєнної відбудови на прикладі досвіду Боснії.

Виклад основного матеріалу. На початковому етапі повоєнного процесу боснійське суспільство характеризувалося високим рівнем невизначеності та наявністю загроз виживанню — як на індивідуальному, так і на колективному рівнях. Хоча завершення війни загалом сприймалося як позитивний факт, результати переговорів у Дейтоні зумовили подальше зростання непевності щодо майбутнього країни. Жодна зі сторін не мала чіткого розуміння положень Дейтонської мирної угоди та наслідків прибуття надзвичайно потужного міжнародного військового контингенту, зокрема його значення для забезпечення ключових національних інтересів.

Сформований у такий спосіб нестабільний і непередбачуваний контекст, у якому загроза виживанню залишалася відчутною, а перспектива боснійської державності — невизначеною, значною мірою відтворював соціокультурні умови інших кризових періодів політичної історії Боснії, коли державний статус країни перебував у підвищеному стані, а впливові зовнішні актори істотно впливали на визначення її майбутнього. Як і в попередні історичні епохи, значна частина населення обрала стратегію підтримки національних політичних лідерів, фактично делегуючи їм право ухвалювати рішення на власний розсуд, мінімізуючи громадянську участь і відходячи від публічної сфери до відносно безпечного приватного простору. Водночас ті групи, які не поділяли ізоляціонізму та політичної покірності, схилилися до ієрархічної самоорганізації в межах етнонаціональних структур трьох домінуючих націоналістичних політичних партій. Останні обіцяли колективний захист національних інтересів від «ворогів», а також забезпечення соціального просування для окремих індивідів.

Отже, боснійську «соціальну карту» одразу після війни доцільно описувати як конфігурацію, в якій домінують сильна ієрархічна та фаталістська соціальні солідарності, тоді як егалітарна й індивідуалістична солідарності відіграють мінімальну роль або практично відсутні. Така характеристика узгоджується з традиціоналістською політичною культурою, простежуваною впродовж усієї політичної історії Боснії, яка в повоєнний період була додатково посилена досвідом війни, масштабними фізичними руйнуваннями та невизначеністю початкового етапу постдейтонського врегулювання. Додатковим чинником відтворення зазначеної політичної культури стала поява представників міжнародної спільноти.

На ранньому етапі повоєнного врегулювання місцеві політичні еліти всіх трьох сторін позиціювали себе у «верхньому правому секторі» соціальної карти, мобілізуючи підтримку населення через дискурси захисту національних інтересів, що супроводжувалися мовою ворожнечі та продукуванням страху. Населення приймало сконструйовані образи безпосередньої загрози з боку «злих» і «ненадійних» націоналістичних лідерів інших груп, що, своєю чергою, посилювало уявлення про необхідність сильної влади, контролю й протекції з боку власних політичних представників.

Коли розпочалася імплементація цивільних положень Дейтонської угоди, представники

міжнародної спільноти зіткнулися з опором місцевих еліт, які фактично продовжували реалізацію політичних цілей воєнного часу, а також із населенням, що зберігало повну лояльність до «своїх» лідерів і водночас відтворювало песимістичні наративи щодо перспектив міжетнічної співпраці та реінтеграції держави. Це породжувало конфлікти й непорозуміння, оскільки сербські, хорватські й боснійські еліти не сприймали міжнародних представників у тих ролях і функціях, яких очікували.

Унаслідок цього сформувався широкий простір для довільної інтерпретації ролі та значення міжнародної участі, що дозволило місцевим націоналістичним елітам зосередитися на реалізації власних політичних планів: посилювати контроль над «своїми» етнічними групами та вибірково дотримуватися цивільних аспектів Дейтонської мирної угоди. Паралельно в усіх трьох націоналістичних партіях відбувалися процеси внутрішньої консолідації, у ході яких помірковані втрачали вплив, тоді як радикальні фракції готувалися до тривалого політичного протистояння, що сприймалося як продовження збройного конфлікту мирними засобами.

По суті, перші взаємодії між носіями різних типів соціальної солідарності призвели до ескалації конфліктності. І місцева влада, і міжнародні актори, зіштовхнувшись із невдачами, прагнули інтенсифікувати притаманні їм мовні, поведінкові та інституційні практики, характерні для «бажаного» типу соціальної солідарності. У практичному вимірі це означало, що Верховний представник активніше використовував переговорні механізми та медійну присутність для просування альтернативних дискурсів, натомість місцеві еліти посилювали риторику ворожнечі, продукували страх, зміцнювали контроль над державним апаратом і систематично блокували або ігнорували міжнародно ініційовані політики та наративи. Відтак можна констатувати, що місцеві політичні еліти ще більше віддалилися від «плюралістичного центру» соціальної карти, а соціокультурний конфлікт між ними та представниками міжнародної спільноти набув тенденції до поглиблення.

Якщо розглядати підхід представників міжнародної спільноти більш поглиблено, аналіз з позицій культурної теорії свідчить, що на початковому етапі він ґрунтувався на поєднанні егалітарної та індивідуалістичної логіки. Водночас такий підхід виявився соціокультурно нежиттєздатним у боснійському контексті, що зумовило його обмежену ефективність. Повторювані невдачі, спричинені несумісністю між міжнародно імplementованими політичними рішеннями та локальним соціокультурним середовищем, стимулювали поступовий перегляд стратегії. Перший суттєвий зсув у підході міжнародних акторів відбувся лише через кілька місяців після початку процесу.

Неефективність спільних комісій і переговорів, орієнтованих на досягнення консенсусу, призвела до трансформації бажаної стратегічної поведінки: інструментом реалізації політики став підхід «батога та пряника», тобто надання допомоги за умови дотримання визначених зобов'язань. Після невдач у впровадженні територіальних положень Дейтонської мирної угоди Управління Високого представника було змушене шукати альтернативні механізми впливу, результатом чого стало запровадження так званого принципу обумовленості. Ця стратегія, характерна для індивідуалістичної «ринкової» логіки, відповідала підходу раціонального вибору, оскільки ґрунтувалася на припущенні, що політичні актори обиратимуть співпрацю задля отримання фінансової підтримки.

Після початкового успіху, пов'язаного зі звільненням військовополонених, Управління Високого представника продовжувало застосовувати цей інструмент, однак із дедалі більш обмеженими результатами. Місцеві еліти, особливо в Республіці Сербській, виявилися значно менш чутливими до економічних стимулів, ніж очікувалося, попри серйозні соціально-економічні наслідки війни та поширену бідність. Реакцією на чергові невдачі стало подальше «підвищення ставок»: коли допомога за виконання зобов'язань не дала очікуваного ефекту, було запроваджено жорсткіший варіант індивідуалістично упередженої стратегії — погрозу економічних санкцій та виключення з програм реконструкції. Наступним кроком стала адресна загроза санкцій вищим рівням сербської політичної ієрархії, зокрема безпосередньо президентові Югославії Слободану Мілошевичу.

Зрештою, стратегія економічної обумовленості зазнала повного провалу, оскільки сербська сторона добровільно виключила Республіку Сербську з міжнародних програм відбудови. Наприкінці мандату Карла Більдта стало очевидно, що підхід Управління Високого представника не забезпечив досягнення поставлених цілей. Формально процес визначався як імplementація Дейтонської мирної угоди, і хоча всі сторони зрештою її прийняли — у випадку сербів із суттєвими застереженнями, — сама угода містила положення, які сприймалися як такі, що суперечать націоналістичним прагненням усіх трьох етнічних груп. У результаті ані початкова стратегія консенсусних переговорів у межах спільних комісій, ані подальше застосування економічної обумовленості не дали очікуваних

результатів.

Сприйняття ролі Управління Високого представника в боснійському суспільстві в цей період набувало рис технічного асистента або навіть освітнього наставника, тоді як більшість місцевих націоналістичних еліт не демонстрували ані запиту на допомогу, ані готовності до навчання. Як короткострокові цілі — імплементація конкретних положень Дейтонської угоди, так і довгострокові завдання трансформації місцевого суспільства зазнали невдачі через нездатність міжнародно просуваних цінностей, переконань і дискурсів здобути достатню підтримку в локальному середовищі. Хоча процедурна демократія, зосереджена на виборчому процесі, була формально впроваджена, її практичні результати виявилися протилежними очікуваням.

У цих умовах представники міжнародної спільноти почали частково відтворювати елементи фаталістичної соціальної солідарності, що проявлялося у схильності до реактивного, а не проактивного управління процесом. Наприкінці досліджуваного періоду єдиною реальною стратегією залишалося *ad hoc* кризове управління, оскільки ані короткострокові, ані довгострокові цілі не могли бути досягнуті через обмежену здатність впливати на події, контролювати їхній перебіг і послідовно впроваджувати політику. Увесь цей час місцеві націоналістичні еліти продовжували консолідувати владу та зміцнювати контроль над відповідними етнічними групами.

Аналіз впливу міжнародного втручання на локальний соціокультурний контекст засвідчує, що протягом перших вісімнадцяти місяців постконфліктного процесу міжнародна присутність не призвела до суттєвих позитивних змін. Попри значні зусилля, дискурси, які просувалися міжнародними акторами, виявилися малоефективними, оскільки егалітарно-індивідуалістичний підхід не відповідав високонтекстному соціальному середовищу повоєнної Боснії і Герцеговини. Ба більше, міжнародне втручання фактично сприяло подальшому зміцненню вже домінуючих форм соціальної солідарності.

Неоднозначні результати Дейтонських переговорів також спричинили внутрішні конфлікти в боснійських політичних партіях, у більшості випадків завершуючись перемогою радикальних фракцій. Виняток становив сербський випадок, де найрадикальніше керівництво СДС втратило владу внаслідок втручання Управління Високого представника; однак помірковані сили, що прийшли їм на зміну, зберегли ідентичне розуміння національних інтересів і ті самі організаційні механізми їх захисту. Відтак, хоча ці зміни сприймалися як політичний успіх міжнародної спільноти та тимчасово підвищили довіру до Управління Високого представника, вони не призвели до істотних трансформацій соціальної карти.

Вибори 1996 року, які розглядалися як можливість для формування ненціоналістичного політичного курсу, мали протилежний ефект, посиливши високорівневу соціальну солідарність і націоналістичні настрої. Загалом перший етап міжнародного втручання можна охарактеризувати як спробу штучного балансування соціальної карти шляхом просування конкуруючих дискурсів егалітарної та індивідуалістичної солідарності. Проте, зайнявши позицію, яку потенційно могли б посісти локальні носії цих солідарностей, Управління Високого представника зменшило ймовірність органічного внутрішнього балансування.

Отже, аналіз культурної теорії перших вісімнадцяти місяців цивільного міжнародного втручання в Боснію показує, що: 1) на початку процесу існував фундаментальний соціально-культурний конфлікт між представниками міжнародної спільноти та місцевими елітами, 2) Управління високого представника, хоча й змінювалося, щоб стати ефективним, не досягло соціально-культурно життєздатного положення на боснійській соціальній карті, 3) місцеві націоналістичні еліти продовжували керувати своїми етнічними групами через альянс ієрархії та фаталізму, та 4) не було відчутних результатів щодо ширших цілей зміни боснійської політичної культури та виправлення дисбалансів на боснійській соціальній карті.

У червні 1997 року Карлос Вестендорп прибув до Боснії і Герцеговини з метою обійняти посаду нового Високого представника. На момент його прибуття до Сараєва ключовим поняттям, яким окреслювалися зусилля міжнародного втручання, стала «консолідація миру». Цей етап розпочався ще за періоду перебування Карла Більдта на посаді Високого представника. Стимулюючи поступ через застосування механізмів економічної обумовленості, Рада з упровадження мирних угод (РВМУ) на зустрічах у Парижі, Лондоні та Сінтрі визначила пріоритети цього етапу та окреслила часові рамки реалізації низки конкретних політичних заходів. Мирний процес поступово трансформувався від виконання окремих вимог, зафіксованих у Дейтонській мирній угоді, до реалізації ширших завдань, спрямованих на забезпечення сталого й мирного функціонування держави.

Водночас місцевий соціально-політичний контекст на початку мандату Високого представника Вестендорпа залишався, по суті, незмінним порівняно з безпосереднім повоєнним періодом. Попри окремі позитивні зрушення, провідним політичним питанням у Боснії і Герцеговині й надалі залишалася етнополітична проблематика національної ідентичності. На момент завершення мандату Карла Більдта дискусії щодо розмежування та інтеграції були такими ж домінуючими в політичному дискурсі, як і раніше. Через вісімнадцять місяців після початку постдейтонського процесу, незважаючи на зусилля ІФОР, Управління Високого представника та ОБСЄ, місцеві еліти продовжували переслідувати цілі, сформульовані ще до та під час війни. Зокрема, боснійська сторона наполягала на скликанні другої Дейтонської конференції, вимагаючи ліквідації Республіки Сербської та перетворення контрольованих сербами територій на кантони.

Хоча призначення Вестендорпа часто розглядається як безпосередня причина подальших змін мандату й ролі Управління Високого представника, трансформація характеру цивільного міжнародного втручання розпочалася ще до його прибуття до Сараєва. У відповідь на системні невдачі перших років мирного процесу РВМУ вже на початку 1997 року ініціювала реорганізацію міжнародної присутності в Боснії і Герцеговині. Визнавши Управління Високого представника провідною інституцією цього процесу, міжінституційні взаємодії почали змінюватися: від відносно децентралізованих, мережевих форм — до більш ієрархічної, пірамідальної моделі організації з чіткішим розподілом повноважень і відповідальності.

Після вступу на посаду Вестендорп пришвидшив структурну реорганізацію міжнародної присутності, насамперед через трансформацію діяльності Управління Високого представника (ОНР). У подальший період ОНР функціонувало принципово інакше, ніж за часів Більдта. Проаналізувавши ранні провали, Вестендорп і керівництво ОНР дійшли висновку про необхідність діяти у більш соціокультурно життєздатний спосіб. З огляду на те, що місцева політична культура ґрунтувалася на поєднанні сильних ієрархічних і фаталістських форм соціальної солідарності, міжнародні актори усвідомили обмеженість власних егалітарно-індивідуалістичних уявлень щодо механізмів просування миру та побудови ефективних інституційних відносин.

У процесі поступових спроб і помилок було вироблено нову стратегію, умовно означену як «боснійський шлях», яка виявилася відносно ефективнішою. Її практичним результатом стало запровадження Боннських повноважень, що суттєво змінило інституційну позицію ОНР. Управління Високого представника перемістилося до «верхнього правого сектора» соціальної карти — позиції з високим рівнем ієрархії та регулятивного контролю, яка раніше була притаманна місцевим націоналістичним елітам. Отримавши ці повноваження, ОНР набуло інструментів прямого впровадження політики та управління «згори». Самі Боннські повноваження стали наслідком інституційного навчання через повторювані невдачі, а їх запровадження відбувалося поступово.

По-перше, Управління Високого представника почало активніше й відкритіше втручатися в локальні політичні конфлікти, підтримуючи помірковані політичні альтернативи. Міжнародні інституції неодноразово ігнорували позиції місцевих органів влади — незалежно від рівня їхньої легітимності — та нав'язували власні рішення. Так, під час конституційної кризи в Республіці Сербській, організації муніципальних виборів і так званої кризи Поплашена дії ОНР та ОБСЄ мали виразно авторитарний характер і здійснювалися всупереч волі обраних посадовців і рішенням місцевих судів.

По-друге, ОНР спільно з Радою з упровадження миру (РІС) розширило власний мандат, включивши до нього виконавчі та законодавчі функції. Боннські повноваження надали можливість ухвалювати обов'язкові рішення та усувати посадових осіб з посад, що означало відхід від практик діалогу, переговорів і економічної обумовленості до прямого регулятивного та нормативного впливу. Така стратегія є типовим прикладом поведінки, притаманної ієрархічній соціальній солідарності.

По-третє, створення міжнародно керованих інституцій — як-от Конституційного суду Боснії і Герцеговини з участю міжнародних суддів та Незалежної комісії з питань ЗМІ — стало додатковим свідченням ієрархічно упередженого підходу. У такий спосіб міжнародні актори дедалі більше виконували функції контролерів і «охоронців», а не посередників чи координаторів.

Унаслідок цих змін боснійська політична система трансформувалася в залежну, ієрархічно контрольовану форму демократії, що фактично функціонувала під зовнішнім наглядом. Перехід до ієрархічного підходу проявився в усіх трьох вимірах соціальної солідарності — структурних упередженнях, соціальних відносинах і практиках поведінки. Мережеві, децентралізовані форми взаємодії були поступово замінені формалізованішими структурами, а егалітарно-індивідуалістичні

стратегії — ієрархічними моделями командування та контролю.

Зміни торкнулися й ціннісних орієнтацій міжнародної спільноти. Хоча офіційно зберігалися цілі інтеграції та примирення, акцент міжнародного втручання поступово змістився в бік інституційного будівництва. Якщо раніше шлях до миру пов'язувався з лібералізацією, демократизацією та розширенням громадянських свобод, то тепер він дедалі більше ототожнювався зі створенням систем стримувань і противаг, покликаних обмежити дискреційні можливості місцевої влади. У цьому сенсі пріоритети змістилися від розширення свободи для громадян до обмеження автономії місцевих політичних еліт.

Як наслідок, простір соціокультурної життєздатності певною мірою розширився завдяки ефективнішій інституційній дії ОНР, однак це супроводжувалося зростанням фаталістських настроїв серед місцевих еліт і населення. Посилений контроль з боку міжнародних акторів сприяв формуванню уявлень про нездатність місцевих політиків впливати на перебіг подій, що підірвало довіру до політики й демократії загалом. У публічному дискурсі дедалі частіше домінували переконання про неминучість зовнішнього протекторату як єдиного способу стабілізації ситуації, що зумовлювало формування синдрому залежності. Саме в цьому контексті новий Високий представник прибув до Сараєва влітку 1999 року.

На завершення, аналіз культурної теорії другого періоду міжнародного постконфліктного втручання в Боснію показує, що: 1) УВКБ змінило своє становище на соціальній карті з введенням (та використанням) боннських повноважень, перейшовши від дотримання індивідуалістичної соціальної солідарності до дотримання ієрархічної соціальної солідарності, 2) місцеві націоналістичні еліти в результаті змінили своє становище, перейшовши від дотримання ієрархічної соціальної солідарності до дотримання фаталістської соціальної солідарності, та 3) вплив на простір соціально-культурної життєздатності був подвійним, оскільки нове УВКБ запроваджувало політику, яка покращувала ситуацію на місцях, але його нова роль посилювала домінуючі сильні соціальні солідарності.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, доцільно зазначити, що повоєнний процес у Боснії і Герцеговині розгортався в умовах глибокої соціально-культурної дезорієнтації, високого рівня екзистенційної невизначеності та домінування ієрархічно-фаталістичних форм соціальної солідарності, які істотно визначали логіку політичної поведінки як місцевих еліт, так і широких верств населення. У такому контексті початкові егалітарно-індивідуалістичні підходи міжнародної спільноти, зорієнтовані на консенсус, переговори та механізми раціонального вибору, виявилися соціально-культурно нежиттєздатними, що призвело до систематичних невдач у впровадженні ключових положень Дейтонської мирної угоди та зумовило поступовий перегляд інструментів міжнародного втручання. Перехід до ієрархічної, регулятивно-примусової моделі управління, інституційно закріплений через запровадження Боннських повноважень, дозволив міжнародним акторам підвищити рівень оперативної керованості процесу та досягти окремих короткострокових практичних результатів, зокрема в інституційному будівництві та стабілізації окремих сфер державного управління. Водночас така трансформація сприяла консервації залежності боснійської політичної системи від зовнішнього контролю, посиленню фаталістичних установок у політичній свідомості населення та подальшому віддаленню місцевих еліт від «плюралістичного центру» соціальної карти. У підсумку міжнародне постконфліктне втручання, попри значні ресурси та інтенсивність інституційного впливу, не забезпечило структурної трансформації боснійської політичної культури й не сприяло сталому внутрішньому балансуванню соціально-культурного простору, радше відтворивши й закріпивши домінуючі моделі соціальної солідарності та обмеживши перспективи автономного демократичного розвитку держави.

Бібліографічний список:

1. Поплюйко А. М. Повоєнне відновлення економіки України: досвід країн, на території яких відбувалися військові дії. Ефективна економіка. 2023. № 3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1285/1295>
2. Шульц С.Л., Луцків О.М., Шульц Е.П. Стратегічні пріоритети економічної політики повоєнних країн Балканського регіону. Економіка та право. 2023. № 4. С.57-67. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057>
3. Sahovic, D. (2007). *Socio-cultural viability of international intervention in war-torn societies: A case study of Bosnia Herzegovina* (Doctoral dissertation, Statsvetenskap).
4. Pupavac, V. (2006). Reconstructing post-conflict cultures: a case study of Bosnia. *Post-conflict cultures: rituals of representation*, 133-150.
5. Eastmond, M. (2010). *Beyond reconciliation: Social reconstruction after the Bosnian war*. Stichting Focaal.

References:

1. Popliuiko A.M. (2023) Povoienne vidnovlennia ekonomiky Ukrainy: dosvid krain, na terytorii yakikh vidbuvalysia viiskovi dii [Post-war recovery of Ukraine's economy: the experience of countries where military operations took place]. *Efektivna ekonomika*, no. 3. Retrieved from: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1285/1295> [in Ukrainian].
2. Shults, S.L., Lutskev, O.M., Shults, E.P. (2023) Stratehichni priorityty ekonomichnoi polityky povoiennykh krain Balkanskoho rehionu. [Strategic priorities of economic policy of post-war countries of the Balkan region]. *Ekonomika ta pravo*. No 4. S.57-67. Retrieved from: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057> [in Ukrainian].
3. Sahovic, D. (2007). *Socio-cultural viability of international intervention in war-torn societies: A case study of Bosnia Herzegovina* (Doctoral dissertation, Statsvetenskap).
4. Pupavac, V. (2006). Reconstructing post-conflict cultures: a case study of Bosnia. *Post-conflict cultures: rituals of representation*, 133-150.
5. Eastmond, M. (2010). *Beyond reconciliation: Social reconstruction after the Bosnian war*. Stichting Focaal.

Dubel M. Socio-cultural aspects of post-war reconstruction using the example of the Bosnian experience.

The article provides a comprehensive analysis of the socio-cultural and institutional parameters of the post-conflict development of Bosnia and Herzegovina in the context of international intervention after the signing of the Dayton Peace Agreement. The aim of the study is to identify the relationship between the configuration of dominant forms of social solidarity, the specifics of the political culture of Bosnian society and the evolution of the strategies of the international community in the process of peacebuilding and state-building. The theoretical and methodological basis is the cultural theory (grid-group), which allows interpreting the political behavior of local elites and the population, as well as the tools of external actors through the prism of hierarchical, fatalistic, egalitarian and individualistic models of social solidarity. It is shown that at the early stage of the post-Dayton process, the "social map" of Bosnia was determined by the prevalence of hierarchical-fatalistic attitudes, the reproduction of ethno-national mobilization and the preservation of high conflict, which limited the effectiveness of internationally implemented policies. It is substantiated that the initial egalitarian-individualistic approaches to international settlement (consensus mechanisms, negotiations, economic conditionality and the logic of "rational choice") turned out to be socio-culturally unviable, causing repeated institutional failures and a transition to a more rigid model of governance. It is established that the introduction of the Bonn powers meant a shift in the role of the Office of the High Representative towards a hierarchical regulatory-coercive paradigm and the formation of practices of "controlled/protective democracy". It is concluded that, despite achieving certain short-term results in the field of institutional building and stabilization of governance, international intervention at the same time preserved the dependence of the political system on external control, strengthened fatalistic attitudes, and did not ensure a deep transformation of political culture and sustainable internal balancing of the socio-cultural space.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, post-war reconstruction, post-conflict settlement, international intervention, cultural theory, social solidarity, political culture, Dayton Peace Agreement.